

ІЛЬЮЩЕНКО Г. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного,
господарського та екологічного права
(Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»)

УДК 346.2

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗМЕНШЕННЯ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ КОРПОРАТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Стаття присвячена розгляду проблемних питань зменшення статутного капіталу корпоративних підприємств, зокрема акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю. Автором розглянуто причини та порядок зменшення статутного капіталу. Охарактеризовано основні способи зменшення статутного капіталу корпоративних підприємств.

Ключові слова: корпоративне підприємство, статутний капітал, зменшення статутного капіталу, товариство з обмеженою відповідальністю, акціонерне товариство.

Статья посвящена изучению проблемных вопросов уменьшения уставного капитала корпоративных предприятий, в том числе акционерного общества и общества с ограниченной ответственностью. Автором рассмотрены причины и порядок уменьшения уставного капитала. Охарактеризованы основные способы уменьшения уставного капитала корпоративных предприятий.

Ключевые слова: корпоративное предприятие, уставный капитал, уменьшение уставного капитала, общество с ограниченной ответственностью, акционерное общество.

The article is devoted to the consideration of problem issues of decrease the statutory capital of corporate enterprises, including joint-stock companies and limited liability companies. The author considers the reasons and procedure of decrease the statutory capital. The main ways of decreasing the statutory capital of corporate enterprises are described.

Key words: corporate enterprise, statutory capital, decrease of statutory capital, limited liability company, joint-stock company.

Вступ. Українське законодавство про корпоративні підприємства розвивається надзвичайно динамічно. Нові правові інститути впроваджуються сьогодні у вітчизняне корпоративне право у зв'язку з необхідністю адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (далі – ЄС). Набрання чинності 18 червня 2018 р. Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (далі – Закон про ТОВ і ТДВ) [1] стало прогресивним та довгоочікуваним кроком, адже до цього часу правове регулювання статусу та діяльності товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю здійснювалося Законом України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р., а також окремими нормами Цивільного і Господарського кодексів України. Такий стан речей породжував значну кількість правових колізій та конфліктних ситуацій у господарській діяльності. Отже, ухвалення Закону про ТОВ і ТДВ є логічним продовженням проєвропейського

шляху розвитку українського законодавства, закладеного Законом України «Про акціонерні товариства» (далі – Закон про АТ), та, безперечно, сприятиме покращенню бізнес-клімату в Україні, надасть необхідної гнучкості регулюванню та усуне наявні розбіжності та дублювання. З огляду на зазначене, особливої актуальності набуває дослідження правових аспектів зміни розміру статутного капіталу корпоративних суб'єктів господарювання, зокрема в бік зменшення.

Проблеми формування, збільшення і зменшення статутного капіталу господарських організацій були предметом дослідження багатьох авторів, серед яких: О.В. Гарагонич [2], О.Р. Кібенко [3], І.В. Спасиво-Фатєєва [4], О.С. Янкова [5] та інші. Проте сьогодні питання зменшення статутного капіталу корпоративних підприємств потребують додаткового уточнення у зв'язку з набранням чинності Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Постановка завдання. Метою статті є аналіз теоретичних та практичних питань зменшення статутного капіталу корпоративних підприємств у контексті останніх змін до законодавства про господарські товариства.

Результати дослідження. За первісного створення корпоративного підприємства формується його статутний (в акціонерному товаристві (далі – АТ), товариствах з обмеженою і додатковою відповідальністю (далі – ТОВ і ТДВ) чи складений капітал (у повному і командитному товариствах) або пайовий фонд (у кооперативах). Статутний капітал безпосередньо пов'язаний із корпоративними правами, бо, згідно зі ст. 167 Господарського кодексу (далі ГК) України, ці права належать учасникам корпоративного підприємства відповідно до їхньої частки в статутному капіталі.

В юридичній літературі поширене визначення статутного капіталу як зафіксованої установчими документами й оціненої учасниками сукупності вкладів, об'єднаних учасниками під час створення товариства для забезпечення його діяльності [3, с. 114]; як грошового еквівалента майна, яке повинно передаватися товариству у вигляді внесків для забезпечення його діяльності й оплати його учасниками отримуваних ними майнових прав [5, с. 4]; як суми вкладів учасників, що виконують функції джерела коштів товариства [6, с. 240]. Деякі науковці вважають, що статутний капітал за сучасних умов потрібен лише для покриття витрат, пов'язаних із державною реєстрацією підприємства, та для забезпечення його діяльності в початковий період існування [4, с. 262].

Статутний капітал корпоративного підприємства може бути змінений як у бік збільшення, так і в бік зменшення. Зменшуватися статутний капітал може до мінімального розміру, встановленого законом. Основними причинами зменшення статутного капіталу, зокрема, є такі:

- невнесення цілком учасниками ТОВ чи ТДВ їхніх вкладів до статутного капіталу товариства протягом наданого додаткового строку для погашення заборгованості (ст. 15 Закону про ТОВ і ТДВ);
- погашення часток (акцій), належних товариству;
- одержання контролю над товариством у зв'язку зі збільшенням номінального розміру часток;
- вилучення з обігу і повернення учаснику частини майна або коштів.

В окремих випадках законодавець вимагає від учасників товариства зменшення статутного капіталу, наприклад, у разі виходу, виключення учасника з товариства, звернення стягнення на частку учасника товариства.

За загальним правилом, зменшення статутного капіталу товариства допускається після повідомлення про це його кредиторів, чії вимоги до товариства не забезпечені заставою, порукою чи гарантією. Повідомлення кредиторів здійснюється встановленим законом порядком (ст. 16 Закону про АТ, ст. 19 Закону про ТОВ і ТДВ).

Порядок зменшення статутного капіталу передбачає такі стадії:

1) *ухвалення рішення про зменшення статутного капіталу.* Вирішення питання про зменшення статутного капіталу належить до компетенції вищого органу управління підприємства. Розгляд цього питання на загальних зборах є обов'язковим з огляду на необхід-

ність виконання вимог 157 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України, ст. 30 Закону про ТОВ і ТДВ. Ініціатива щодо скликання загальних зборів і внесення такого питання до порядку денного може виходити від учасників товариства. Резолютивна частина рішення загальних зборів учасників має містити відомості про суму, на яку зменшується статутний капітал, та спосіб зменшення. Доцільно одночасно із цим рішенням ухвалювати рішення про затвердження змін до установчих документів, якщо вони містять інформацію про розмір статутного капіталу підприємства;

2) *державна реєстрація змін до відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі (далі – ЄДР), зокрема змін до установчих документів.* Зменшення статутного капіталу корпоративного підприємства обов'язково супроводжується державною реєстрацією змін до відомостей про розмір статутного (складеного) капіталу як змін до відомостей про юридичну особу, що містяться в ЄДР. Строк державної реєстрації змін до відомостей про юридичну особу, що містяться в ЄДР, не повинен перевищувати 24 години після надходження до органу державної реєстрації необхідних документів, а розмір адміністративного збору за проведення таких реєстраційних дій становить 0,3 прожиткового мінімуму для працездатних осіб (ст. ст. 26, 36 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»);

3) *повідомлення кредиторів.* Зменшення статутного капіталу корпоративного підприємства може зачіпати інтереси його кредиторів, особливо якщо внаслідок цього вилучається частина майна підприємства. Тому законодавець встановлює охоронні заходи забезпечення їхніх інтересів наданням кредиторам спеціальних прав. Найперше з них – право на одержання інформації, якому кореспондує обов'язок повідомити кредиторів про зменшення статутного капіталу товариства. Відповідно до ст. 157 ЦК України, ч. 3 ст. 19 Закону про ТОВ і ТДВ, після ухвалення рішення про зменшення статутного капіталу товариство зобов'язане персонально повідомити кредиторів, вимоги яких до товариства не забезпечені, про зменшення статутного капіталу, щоб вони мали можливість реалізувати свої права. Так, згідно зі ст. 19 Закону про ТОВ і ТДВ, після ухвалення рішення про зменшення статутного капіталу товариства його виконавчий орган протягом 10 днів має письмово повідомити кожного кредитора, вимоги якого до товариства не забезпечені заставою, гарантією чи порукою. Для кредиторів АТ встановлено інший строк: виконавчий орган АТ протягом 30 днів після ухвалення відповідного рішення письмово повідомляє кожного такого кредитора;

4) *врегулювання претензій кредиторів.* Згідно зі ст. 157 ЦК України, ст. 19 Закону про ТОВ і ТДВ, у разі зменшення статутного капіталу кредитори мають право вимагати дострокового припинення чи виконання товариством відповідних зобов'язань. Після того як кредитор отримує персональне повідомлення, він може скористатися своїми правами чи взагалі не виявити своєї волі (утриматися). Рішення кредитора буде формуватися під впливом таких обставин, як тривалість ділових стосунків із підприємством-боржником, сума боргу, сума зменшення статутного капіталу, причини зменшення капіталу, впливу зменшення статутного капіталу на виконання зобов'язань підприємства тощо. Якщо кредитор має намір скористатися власними правами, він заявляє про це, надіславши підприємству відповідну заяву (претензію), в якій зазначає свої вимоги про: а) дострокове припинення зобов'язання; б) дострокове виконання зобов'язання перед кредитором; в) забезпечення виконання зобов'язання. Перелік цих вимог є вичерпним. Вимоги іншого змісту, наприклад, про додаткове забезпечення виконання зобов'язань, про зміну договору тощо можуть відхилятися підприємством як незаконні. Проте такі вимоги можуть бути задоволені за згодою сторін.

Відповідно до ч. 3 ст. 16 Закону про АТ, кредитор, вимоги якого до АТ не забезпечені договорами застави чи поруки, протягом 30 днів після надходження йому персонального повідомлення може звернутися до товариства з письмовою вимогою про здійснення протягом 45 днів одного з таких заходів на вибір товариства: забезпечення виконання зобов'язань шляхом укладення договору застави чи поруки, дострокового припинення або виконання зобов'язань перед кредитором, якщо інше не передбачено договором між товариством та кредитором. Якщо кредитор не звернувся в зазначений строк до АТ із письмовою вимогою,

вважається, що він не вимагає від товариства вчинення додаткових дій щодо зобов'язань перед ним. Аналогічні вимоги передбачені законом для кредиторів інших товариств, зокрема ст. 19 Закону про ТОВ і ТДВ.

Отже, зменшення розміру статутного капіталу корпоративного підприємства може відбуватися в один із таких способів:

а) *пропорційне зменшення номінальної вартості часток усіх учасників*. Цей спосіб полягає в тому, що загальні збори учасників спочатку визнають загальну суму, на яку треба зменшити статутний капітал, а потім пропорційно зменшується частка кожного учасника. Розмір частки кожного учасника у відсотках після зменшення статутного капіталу залишається попереднім;

б) *непропорційне зменшення номінальної вартості часток усіх учасників*. Цей спосіб близький до попереднього, оскільки в зменшенні статутного капіталу беруть участь усі учасники. Різниця в тому, що частка кожного учасника змінюється непропорційно. У результаті, змінюються номінальна вартість частки та її розмір у відсотках;

в) *зменшення номінальної вартості часток окремих учасників*. Для цього способу характерним є те, що змінюється номінальна вартість часток одного чи кількох учасників, тоді як частки інших залишаються попередніми за номіналом. Водночас відсоткове значення їхніх часток збільшується;

г) *зменшення загальної кількості часток*. Цей спосіб застосовується в разі вибуття учасників, зокрема в разі зменшення статутного капіталу внаслідок виходу чи виключення учасника з товариства, звернення стягнення на частку учасника товариства, викупу акцій для їх анулювання. Номінальна вартість часток усіх учасників залишається попередньою, а їхнє відсоткове значення збільшується.

Зменшення статутного капіталу АТ має свої особливості. Він зменшується порядком, встановленим Національною комісією із цінних паперів та фондового ринку, шляхом зменшення номінальної вартості акцій або шляхом анулювання раніше викуплених товариством акцій та зменшення їх загальної кількості, якщо це передбачено статутом товариства. Зменшення АТ статутного капіталу нижче встановленого законом розміру має наслідком ліквідацію товариства (ч. 4 ст. 16 Закону про АТ). У разі зменшення номінальної вартості часток усіх учасників ТОВ і ТДВ співвідношення номінальної вартості їхніх часток повинно зберігатися незмінним.

Висновки. У підсумку варто зазначити, що до основних правових наслідків зменшення статутного капіталу корпоративних підприємств належать такі: 1) зміна номінальної вартості часток. Цей наслідок має місце, коли статутний капітал зменшується шляхом пропорційного чи непропорційного зменшення номінальної вартості вкладів усіх учасників та зменшення номінальної вартості вкладів окремих учасників; 2) зміна відсоткового значення (розміру) частки. Це відбувається в разі непропорційного зменшення статутного капіталу; 3) вилучення частини майна підприємства (зменшення його активів). Цей наслідок може мати місце тоді, коли вартість чистих активів підприємства перевищує розмір зменшеного статутного капіталу. Вилучення майна можливе на суму, на яку зменшується статутний капітал, і після виконання всієї процедури зменшення капіталу, зокрема врегулювання вимог кредиторів.

Також варто зазначити, що Законом про ТОВ і ТДВ передбачаються досить значні зміни, зокрема щодо процедури зміни розміру статутного капіталу ТОВ і ТДВ. Закон про ТОВ і ТДВ змінює концепцію статуту товариства, який має містити суто специфічні положення без дублювання імперативних загальних норм, а також без обтяження статуту інформацією, що періодично змінюється та може бути перевірена в загальнодоступних реєстрах. Це значно полегшує процедуру внесення змін до відомостей про юридичну особу, що містяться в ЄДР, у разі зміни розміру статутного капіталу й усуває необхідність додаткових дій щодо реєстрації змін до статуту, а також інших організаційних та процедурних дій із боку учасників. Загалом, зазначені вище законодавчі нововведення є значним кроком на шляху до вдосконалення правового регулювання статусу і діяльності корпоративних підприємств, гармонізації такого регулювання з відповідним законодавством ЄС, а також подальшого зміцнення інвестиційного іміджу України.

Список використаних джерел:

1. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 р. № 2275–VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2275-19/print1523363576633929>.
2. Корпоративне право: навчальний посібник / О.В. Гарагонич, С.М. Грудницька, Е.Е. Бекірова, Ю.М. Бисага та інші; за заг. ред. О.В. Гарагонича, С.М. Грудницької. К. : Видавничий дім «Слово», 2014. 344 с.
3. Кибенко Е.Р. Корпоративное право Украины: учебн. пособ. Х.: Эспада, 2001. 287 с.
4. Корпоративне управління: монографія / І.В. Спасибо-Фатєєва, О.Р. Кібенко, В.І. Борисова; за заг. ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Х.: Право, 2007. 500 с.
5. Янкова О.С. Правове регулювання статутного фонду комерційних організацій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04; Ін-т екон.-прав. досліджень НАН України. Донецьк, 2000. 20 с.
6. Корпоративне право України: підручник / В.В. Луць, В.А. Васильєва, О.Р. Кібенко, І.В. Спасибо-Фатєєва та ін.; за заг. ред. В.В. Луця. К.: Юрінком- Інтер, 2010. 384 с.

